

במדבר, ולדעת רש"י היו בנוב וגבעון קירות אבן, כדוגמת שילה, ויש אומרים שזוהי דעת הרמב"ם (בית דוד). ארון הברית לא היה במשכן בתקופת נוב וגבעון, ואף בזמן הגלגל לא היה בו בקביעות (מאירי).

בתקופות הנ"ל נחשב המזבח כ"במה גדולה", שלה מעמד ממוצע בין במה קטנה לבין המקדש בשילה ובירושלים. יש אומרים ש"במה גדולה" היא דווקא זו שבאהל מועד (עבודה תמה), ויש אומרים שכך גדרו של כל מזבח העשוי לשם הציבור (מאירי; משמע ברש"י ורמב"ם).

מאידך, "במה גדולה" איננה מקודשת כשילה ובית עולמים, מפני שאין בה "בית" (משמע ברמב"ם), או מפני שאין בה ארון (מאירי).

מדברי חז"ל בספרי נראה שהגלגל, נוב וגבעון לא נחשבו כ"מקום אשר יבחר ה'", וממילא משתמע שלא נהגה בהם עליה לרגל. במקורות אחרים נראה שהיתה עליה לרגל בנוב וגבעון, ויתכן שהדבר שנוי במחלוקת תנאים בסוגיה כאן (זרע אברהם).

קדשים קלים נאכלו בזמן היתר הבמות בכל מקום, אפילו אלה שהוקרבו בבמה הגדולה; ויש אומרים שנאכלו "בכל הרואה" (דעה בתוספתא). נחלקו הדעות באשר לאכילת מעשר שני בזמן נוב וגבעון: לדעת משנתנו, יש גורסים שהמעשר נאכל בכל ערי ישראל, ויש אומרים שלא נאכל כלל (תוס' על פי גרסה אחרת). דעת ר' יהודה שהמעשר נאכל בנוב וגבעון, ואפשר שלדעתו נחשבו כ"מקום אשר יבחר ה'" לכל דבר, פרט להיתר הבמות (זרע אברהם).

בהמה למעשר דגן: מעשר בהמה הוא קרבן, הטעון מתן דם ואימורים למזבח, ולפיכך כשאין מזבח הראוי לו – אי אפשר לאוכלו כלל. אולם מעשר שני אינו תלוי באופן מהותי במקדש ובמזבח. רק ההלכה שיש לאוכלו "במקום אשר יבחר" היא הגורמת שאסור לאוכלו במקום אחר, וכאשר אין "מקום אשר יבחר" – ניתן לאוכלו בכל מקום. אכילת המעשר השני בשילה או בירושלים איננה דין מהותי בו: אכילת המעשר בקדושה וטהרה היא עיקר מצותו, והדבר יכול להתקיים בכל ערי ישראל⁴³.

הגמ' מביאה את דעת ר' יהודה, שחולק על משנתנו וסובר שמעשר שני נאכל בנוב וגבעון, והיה דינם כמקדש לעניין זה: "שלוש בירות הן: שילה, נוב וגבעון, ובית עולמים... לאכילת מעשר שני ואלבא דר' יהודה". משתמע שזהו דין מיוחד במעשר שני (שלמי יוסף זבחים ח"ב סי' ו, עיין שם בהרחבה). ויש סוברים שלר' יהודה נוב וגבעון נחשבו כ"מקום אשר יבחר ה'" לכל דבר, אף לעניין עליה לרגל (זרע אברהם על הספרי כי תבוא פיסקא רחצ).

סיכום

משכן ה' עמד בגלגל שליד יריחו במשך י"ד שנה, לאחר כניסת ישראל לארץ. לאחר מכן עבר לשילה, ועם חורבנה עבר המשכן לנוב ומשם לגבעון, בנחלת בנימין, למשך נ"ז שנה בסך הכל. מתוכן היה המשכן בנוב אחת עשרה שנה (לגרסה שלפנינו בגמ') או שלוש עשרה שנה (לגרסה אחרת ולפי הירושלמי). מדברי חז"ל נראה שהמשכן היה כצורתו

מערכה שז. הלכות במת יחיד (קיט,ב-קכ,ב)

ומקורם, בתוספת פרטים שנתבארו בסוגיות אחרות ובדברי המפרשים.

ככלל ניתן לומר, שיש יסוד משותף לפרטים שלהלן: קרבנות הבמה דומים במידה רבה לצורת הקרבנות שלפני מתן תורה. הצורה הבסיסית של הבאת קרבן קיימת בבמה: הבאת עולה או שלמים, שחיטה ומתן דם במזבח, והקטרת בשר או אימורים. הקרבה זו צריכה שתיעשה באופן שאין בו בזיון הקרבן, לאפוקי מהקרבת בעל מום, או על ידי בעל מום, שהוא בבחינת "הקריבהו נא לפחתך", ולכן אסור אף בבמה (משך חכמה ויקרא כא,כד). ברם, ההקפדה על פרטי

המשנה (קיב,ב-קיג,א) והגמרא (קיט,ב-קכ,א) מונות הבדלים רבים בין במת יחיד לבין במת ציבור: בצורת המזבח עצמו, בדיני הקרבן, בדיני המקריבים אותו, בתהליך ההקרבה, ובאכילת הקרבן.

במת ציבור דינה כבית עולמים, בכל הנושאים אותם מונה המשנה, והיא שונה מן המקדש רק בהיקף הקרבנות המובאים בה (ראה לעיל מערכה שד). נמצא, אפוא, שהמשנה מפרטת במה שונה במת יחיד מבית המקדש. הגמרא מבארת את המקור בתורה להבדלים אלו, ומוסיפה עליהם פרטים נוספים. להלן נעמוד על הדינים בסוגיה

(דברים כו,ב) מצד שביכורים לא נהגו כלל בנוב וגבעון, כי נאמר בהם "תביא בית ה' אלהיך" (שמות כג,ט), והרחיב בדבר באברבנאל שם. בתוס' בפסחים (לח,ב ד"ה נאכלים) דנו על הבאת ביכורים בנוב וגבעון מצד השאלה האם הם נחשבים כ"חובה שקבוע לה זמן", וראה בתוס' הרא"ש שם, שהחשיבם כקרבן ציבור, ואין כאן המקום להאריך בדבר.

שקיים חיוב עקרוני להביאו, אלא שאין מזבח הראוי לכך. ממילא, צריכים היו הבעלים להמתין עד שיפול בו מום ולאוכלו.

43. תוס' מנגידים זאת לביכורים, שלדעתם בזמן נוב וגבעון היתה חובה להביאם לשם דווקא, כי טעונים מזבח ותנופה, וממילא חובה גם לאוכלם שם. הרמב"ן

מועד, והקטיר החלב לריח ניחוח לה" (ועיין רש"ש). שיטת הרמב"ם הנ"ל, ש"לה" ממעט במה, מבליטה את השלילה העקרונית של הבמות, ואת הקרבה המסוימת בין לבין עבודה זרה, להבדיל. לא רק צורת הלימוד מורה על כך, אלא עצם הדבר שקרבנות הבמה אינם לריח ניחוח לה' מוכיח שקרבנות אלה אינם רצויים, בדרך כלל, לפני המקום (משך חכמה, הקדמה לויקרא).

הלכות המזבח:

א. **מחיצה לדמים** – בבמה אין חוט הסיקרא, המבחין בין חציו העליון של המזבח לבין חציו התחתון, ואין צורך להקפיד על מתן דם העולה והשלמים בחצי התחתון דווקא.
 ב. **קרן כבש יסוד וריבוע** – כל אלו אינם נחוצים בבמה.
 ג. **כיוור וכנו** – אינם נחוצים. כך הדין גם בשאר כלי המקדש, כגון השולחן והמנורה. נראה שההדגשה המיוחדת על הכיוור וכנו נובעת מכך שהם נקראים "כלי המזבח" (עיין רמב"ן שמות לח, כא, בסופו).

על צורת המזבח הנדרש בבמת יחיד, האם צריך בנין אבנים דווקא או די בהקרבה על סלע וכיוצא בו, ראה לעיל מערכה רפו.

הלכות הקרבן:

א. **עולת נקבה** – בגמ' בעבודה זרה (כד, ב) אומר רב אדא בר אבהו, שעולת נקבה כשרה בבמת יחיד. ראייה לכך הביאו מ"ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה כליל לה" (שמואל-א ז, ט), והכתיב "ויעלֶהָ", לשון נקבה². על פי זה הגמ' מסבירה גם את הפסוק: "ואת הפרות העלו עולה לה" (שמואל-א ו, יד), אלא שהגמ' מציעה שאולי היתה זו הוראת שעה³.

ב. **חיה** – בירושלמי במגילה (פ"א הי"א) נאמר יתירה מוז: "הכל קרב בבמה: בהמה וחיה ועופות, גדולים וקטנים, זכרים ונקבות, תמימין אבל לא בעלי מומין, טהורין אבל לא טמאין. הכל קרב עולה, ואינן טעונין הפשט וניתוח, וגוים בזמן הזה רשאין לעשות כן". ברייתא דומה מובאת בגמ' לעיל קטוב, אלא שבבבלי הנוסח: "עד שלא הוקם המשכן", וכן בתוספתא (זבחים יג, א), ולא מדובר בהיתר במות בגלגל ונוב וגבעון⁴.

בתוס' בחולין (כב, ב ד"ה והביא) הביאו דעה שמפרשת בירושלמי כאמור, שכל בעלי החיים הטהורים כשרים בבמה, ודחו פירוש זה, וכתבו שכוונת הירושלמי לקרבנות

ההלכות המיוחדות בקרבנות – קשורה דווקא לקדושת מקום המקדש, כמקום מרכזי לקרבנות כלל ישראל, ואינה קיימת בבמה. גם הכהונה וכל הקשור בה (בגדי שרת, קידוש ידים ורגלים, ועוד) – אינה אלא במקדש.

המקור לדינים במשנה

הגמ' לומדת מביטויים מסוימים בתורה שהדין שבו נאמרו קיים בבמה גדולה דווקא: "לפני ה'" (בסמיכה, שחיטת צפון ותנופה), "בקודש" (בגדי שרת, כלי שרת), "המזבח" (מתן סביב, הגשה, מחיצה לדמים, רחיצת ידים ורגלים), ו"לה" (ריח ניחוח). וכך כותב הרמב"ם בפירושו: "ודברים אלו אשר מנה שלא יהו אלא בבמת ציבור, נאמר בכל אחד מהן הזכרת 'מזבח', או הזכרת ה', או הזכרת 'קודש', או הזכרת 'אהל מועד'", וכיוצא בזה במיוחד לר"ח: "וכל הני דאיכא בבמת ציבור, דהוא מזבח ה', או 'מזבח' או 'לפני ה' כתיב ביה".

אולם רש"י סובר שהביטוי מזבח, וכן הזכרת שם ה', אינם ראייה לשלול את הדין בבמה קטנה, שהרי אף היא מזבח¹, ואף היא לשם ה' (ואין זה דומה לביטוי "לפני ה'", שמובנו שה' שוכן במקום מסוים והקרבת נעשה לפניו). בעניין מתן סביב פירש רש"י: "על המזבח סביב – ... וסיפיה דקרא אשר פתח אהל מועד", ולדעתו רק זו הראייה שבבמת ציבור עסקינן. כמו כן כותב רש"י על כיהון, שהפסוק "זורק הכהן את הדם על מזבח ה' פתח אהל מועד" (ויקרא יז, ו) מוכיח בגלל הסיפא של הפסוק (וכך משמע בגמ' עצמה, שלא הביאה פסוק מוקדם יותר, בויקרא א, יא: "זורקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח"). בעניין ההגשה רש"י אף מגיה בגמ': "נראה בעיני דהכי גרסינן: הגשה דכתיב הקרב אותה לפני ה'". על קידוש ידים ורגלים לא כתב דבר, וכנראה גרס כרוב כתבי היד, שהלימוד הוא מהפסוק "בבואם אל אהל מועד", ולא רק מ"בקרבם אל המזבח", וכך גרס גם הרמב"ם בפירושו. יוצא דופן פירוש רש"י לעניין חיצוי המזבח: "וכתיב 'המזבח', היינו מיעוטא, בההוא מזבח לחודיה דאיירי בה קרא, והיינו מזבח של משכן". כאן מודה רש"י ש"המזבח" רומז למזבח המשכן דווקא, אבל זאת משום שפסוק זה מצוי בפרשה המתארת את עשיית המזבח של המשכן, ואין מכאן ראייה שכל אזכור סתמי של "המזבח" מכון למזבח המשכן דווקא (תוספת קדושה).

באשר לריח ניחוח כותב רש"י, שהראייה איננה מ"לה" אלא משום שזהו המשך הפסוק: "זורק הכהן... פתח אהל

1. בטורת הקודש ובתוספת קדושה כתבו שהדבר תלוי במחלוקת התנאים לעיל קח,ב, האם איסור שחטי חוץ והיתר הקרבה בבמה נאמרו במזבח דווקא או גם ב"גובה בעלמא".

2. הדרשה מעוררת קושי, כיצד ניתן ללמוד מן הכתיב היפך הקרי? (ואינו דומה לכל מקום, שהכתיב נדרש לעניין נוסף שאינו סותר לקרי). ועוד: למה נקט הכתוב "אחד", לשון זכר? הריטב"א כותב, שהקרי מלמד שהכשירה הכתוב כאילו היתה זכר, וכיוצא בזה בשו"ת הרדב"ז (ח"ג תרלט), שדיניה כדני קרבן זכר. פירוש אחר בתורת חיים שם, שנקט הכתוב לשון זכר משום ש"טלה" הוא לשון זכר, כשם כולל בין

3. ועיין במובא במערכה הקודמת בשם המאירי.

4. יש להעיר, שבמזבח שנמצא בהר עיבל ומיוחס ליהושע בן נון (ראה מערכה קכא) נמצאו עצמות יחמור, חיה טהורה, והדבר עורר דיון על האפשרות להקריבה לאחר מתן תורה (עיין במאמרו של הרב קורן בספר 'חיים ביהודה', עמ' קטו-קטז). על פי פשוטת הירושלמי, שחיה קריבה בבמה – סרה שאלה זו.

ועבדים (ספרא אחרי מות פרק ט,ז ותוספתא זבחים יג,ה, על פי הגהת החסדי דוד, ושם יג,ח).

בירושלמי (מגילה פ"א הי"א) נאמר: "תני: אחד האיש ואחד האשה", ועל כך מגיב ר' יוחנן: "לית כאן אשה; 'איש' כתוב בפרשה" ("איש כל הישר בעיניו", דברים יב,ח). בפני משה פירש שאשה אינה כשרה להקריב, ואילו בקרבן העדה כתב שקרבן האשה אינו קרב. בקרן אורה (ק"ז,א) תמה על כך, והציע לפרש להיפך, שרק בקרבן האיש נאמרה ההגבלה להקריב "ישרות" ולא חובות, ואילו בקרבן האשה אפילו חובות קרבות בבמה, כדי שיוולדת תוכל להיטהר לאכילת קדשים (ונשאר ב'צריך עיון').

ב. בגדי שרת – אין לבישת בגדי שרת, שהיא חלק מהכהונה: "אין בגדיהם עליהם – אין כהונתם עליהם" (לעיל יז,ב).

ג. קידוש ידים ורגלים – המקריב אינו צריך לקדש ידיו ורגליו לפני העבודה.

ד. יושב – ניתן להקריב בישיבה, על פי הכתוב: "לעמוד לפני ה' לשרתו" (דברים יח,ח), ולא בבמה (גמ' לעיל טז,א).

ה. אונן – בגמ' (טז,א) נאמר תחילה בפשטות שאונן פסול בבמה (ולכן אי אפשר ללמוד ממנו שזר העובד במקדש מחלל עבודתו, שכן האונן חמור מן הזר, הכשר בבמה). על כך מקשה רב סמא בריה דרבא: "ומאן לימא לן דאונן אסור בבמה, דילמא שרי בבמה", ופירש רש"י שהדבר נלמד מהאמור באונן כהן גדול: "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל" (ויקרא כא,יב), ומכאן למדו שהדיוט שלא יצא – חילל עבודתו, אך זאת דווקא "מן המקדש", ולא בבמה. אולם רב משרשיא לא סמך על סברת רב סמא בריה דרבא (וחיפש מקור חלופי לכך שזר העובד במקדש מחלל עבודתו), ופירש רש"י (ד"ה ויושב דכשר בבמה) שלדעתו "לא משכחת היתר בבמה להדיא" לאונן⁷. יש מהאחרונים שנקטו בפשטות שאונן כשר בבמה (קרן אורה יבמות טז,ב; חמדת דניאל, הלכות במה סעיף ו).

ו. לוי – חידוש מיוחד כתב המהר"ם מרוטנבורג (שערי תשובות, שער שני סי' ריח, מובא בכנסת הראשונים אות יח), שלויים פסולים להקרבה בבמת יחיד. זאת, על פי הירושלמי (מגילה פ"א הי"ב)⁸: "אמר רבי אבא בר כהנא: שלש עבירות הותרו בשיו של שמואל ("ויקח שמואל טלה חלב ויעלהו". שמואל-א ז,ט): הוא ועורו, ומחוסר זמן, ולוי

קמשמע לן רבותא שכהן גדול אונן מותר אף במקדש. יש להעיר, שרב משרשיא עצמו בהמשך הסוגיה לומד את פסול עבודתו של אונן מקל וחומר מיושב, ולפי זה ראוי להיתר אף את האונן בבמה, דומיא דיושב! כמו כן משתמע מדרשתו של תנא דבי ר' ישמעאל, שלמד את פסול האונן מהצד השהו מבעל מום זר וטמא, ואם כן ראוי להקל בו כדון זר (אם כי, לכאורה לפי מסקנת הגמ' שם אין צורך בזר ללימוד מ"הצד השהו", ודי ללמוד מבעל מום וטמא, ואם כן משמע להיפך, שאף האונן פסול בבמה כמותם; אך עיין קרן אורה טז,ב ד"ה זר יוכיח, שכתב שגם לפי לימוד זה ניתן לדייק מ"ומן המקדש" להכשירו בבמה).

8. מקבילות בויקרא רבה פרשה כב,ט, במדבר רבה יד,א, מדרש שמואל פרשה יג, ומדרש תהלים כז.

בני נח, שהרי בבמת יחיד של ישראל יש דעה שאין העוף קרב בה כלל, אפילו תורים ובני יונה (ראה לעיל מערכה שד). ועוד, שסיום הברייתא "אינן טעונין הפשט וניתוח" אינו מתיישב עם מסקנת הגמ' להלן (קב,א), שיש הפשט וניתוח בבמת יחיד. יש להוסיף ראייה לדבר מ"הכל קרב עולה", והרי ברור שיש שלמים בבמת יחיד. אם כי, האוקימתא של תוס' בבמת גויים דחוקה, ואינה משתמעת מסיום הברייתא "וגויים בזמן הזה" וכו', ואולי אפשר לפרש על פי המקורות המקבילים, ש"במה" היא אף בישראל, עד הקמת המשכן.

מכל מקום, גם לדעת תוס' אפשר שהוציאו מן הכלל את העופות בלבד, ומודים הם שחיה מותרת בבמה. וכך מסתבר, שכן הפסוקים בריש פרשת ויקרא מלמדים להביא מן הבקר ומן הצאן וזכרים בלבד, ואם ההגבלה על זכרים לא נאמרה על במה – מנלן שההגבלה על בקר וצאן נאמרה בה?⁵

עולת נקבה (מימין, ראה את העטינים) וחיה (משמאל). עולת נקבה כשרה בבמה, בניגוד למקדש, שבו הקרבנות זכרים בלבד. באשר לחיה, מן הירושלמי נראה שאף היא כשרה בבמה, אבל תוספות מפרשים את דברי הירושלמי על קרבנם של בני נח.

ג. בעל מום – בבכורות (יד,ב) למדו על פסולו בבמה מ"לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום" (דברים יז,א).

ד. מחוסר זמן – תוס' (יב,א ד"ה יום להרצאה) והמיוחס לרבנו חננאל (קב,א) כותבים שאף הוא אסור בבמה⁶.

הלכות העובדים:

א. כהונה – בבמת יחיד זר כשר להקריב, וכן גרים נשים

5. אפשר שהמקור להגבלה זו הוא הכתוב: "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה... למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה..." (ויקרא יז,ג-ה). מפסוקים אלה למדו חכמים על הקרבנות הקרבים בבמה (עיין רש"י ק"ז,ב ד"ה אין מנחה בבמה, בשם הספרא), ואפשר ללמוד מכאן גם להכשיר בהמות בלבד.

6. ראה להלן, שהדבר תלוי בפירוש דברי הירושלמי במגילה על שיו של שמואל. המיוחס לר"ח שם מפרש שזוהי כוונת המשנה "הזמן והנותר והטמא", אולם בגמ' קכ,א משמע ש"הזמן" מקביל ל"לך", וראה בהערות המהדיר לר"ח.

7. בשטמ"ק שם (אות ג) כתב שהראיה מ"ומן המקדש" אינה מוחלטת, כי אולי

ג. מתן סביב – יש מתנת דם אחת בלבד¹⁷.

ד. הפשט וניתוח – בגמ' מובאת מחלוקת אמוראים בשאלה האם במת יחיד טעונה הפשט וניתוח, ופשטה מברייתא שאכן היא טעונה¹⁸.

קבלת הדם בבמה. קבלת הדם היא "עבודה", ובמקדש טעונה בגדי כהונה, בניגוד לשחיטה. בבמה אין צורך בכהן ובגדי כהונה כלל. באשר לעצם הקבלה, הבמה אינה טעונה כלי שרת, אך כמה אחרונים כתבו שיש צורך לקבל את הדם בכלי חול.

ה. תנופה – אימורי השלמים, והחזה והשוק שלהם, אינם טעונים תנופה¹⁹.

"לשרת" לפני ארון הברית בעיר דוד, ואת הכהנים שלח לגבעון. ופירש הרד"ק, שהלויים הקריבו קרבנות לפני הארון, כי היתה זו במה קטנה, ואילו בבמה הגדולה בגבעון עבדו כהנים דווקא, ולפי פירושו מוכח שהלוי כשר בבמה (ועיין גם רד"ק שמואל-א ז, ז). אולם הפירוש המיוחס לרש"י סובר ש"לשרת" האמור שם הוא שירה בלבד (אף על פי שבשעת העלאת הארון לעיר דוד אכן היתה שם הקרבה, עיין שמואל-ב ו, ז) ורש"י במכות יב, א ד"ה ה"ג ורד"ק מלכים-א ב, כח).

15. רש"י שם (ד"ה ה"ג מה להצד) כותב שזו כוונת המשנה (ק"ג, א): "הזמן והנותר והטמא שוין זוה וזוה", וכן פירש הרמב"ם. אולם במשנה בק"ג, א (ד"ה הזמן) פירש רש"י שהכוונה לאיסור אכילת הטמאים בקדשים, ונראה שלמד זאת מהסוגיה כאן, שמקשה במה קטנה לגדולה לעניין ההלכות שנאמרו בפרשיית השלמים בפרשת צו, ושם הוזכר איסורו של הטמא לאכול (עיין רש"י קכב, ד"ה לעשות זמן). ואפשר שלדעת רש"י כוונת המשנה לכלול ב"טמא" את כל ענייני הטומאה בקדשים (ועיין תוס' כחב, ד"ה מסתברא).

16. בטעם הדבר יתכן לומר, שבמקדש, המיועד להקרבתם של רבים, נדרש מעשה המשייך את הקרבן לאדם מסוים, מה שאין כן במתו הפרטית של הבעלים.

17. ועיין במקדש דוד (סי' כג), שדן האם קיימת שפיכת שיריים בבמה.

18. קיימת מחלוקת דומה לעיל קטו, אודות העולה שקרבה בהר סיני, וראה מערכה רצט על היחס בין המחלוקות.

19. רש"י במשנה (ק"ג, א) כותב: "תנופה והגשה – דמנחות", וכך פירשו גם תוס' (ק"ב, ד"ה ואין נוהגין וק"ט, א ד"ה באו), שהתנופה במשנתנו עוסקת במנחות. על כך העיר בטהרת הקודש (ק"ג, א), שמצאנו תנופה במנחות רק במנחת העומר ובמנחת סוטה, ושתיהן אינן במת יחיד, מפני שהעומר הוא קרבן ציבור ואילו מנחת סוטה

היה". הירושלמי מונה בטלה זה כמה הלכות מיוחדות: העלאתו היתה ללא הפשט וניתוח, והיה טלה שנולד זה עתה וטרם עברו עליו שמונה ימים, והמקריב היה שמואל הלוי. משתמע שהלכות אלה הן חידוש נוסף, כהוראת שעה על פי הנבואה, מעבר לדין הרגיל הנוהג בממות. והדבר מתמיה: מה החידוש המיוחד בהקרבה על ידי לוי? הרי זה כשר בבמה!⁹ לפיכך יש לומר, שלמרות היתר הזר – הלוי אסור¹⁰. המהר"ם מנמק זאת בדין הנוהג במקדש, שלוי אסור לעשות עבודת כהן וכן כהן אסור לעשות עבודת לוי (ערכין יא, ב), והלכה זו לא הותרה בבמה¹¹.

אולם בקרבן העדה פירש את הירושלמי אחרת, ששלוש ההלכות שציין ר' אבא בר כהנא הן ההלכות הרגילות בבמה¹², ונראה ש"שלוש עבירות הותרו" היינו שאז התברר היתרון¹³. על פי זה מתברר להיפך, שלוי כשר להקריב בבמה, וכן כתב רש"י (זבחים טז, א ד"ה ה"ג), ששמואל הקריב על פי הדין שזר כשר בבמה¹⁴.

ז. בעל מום – פסול לעבודה בבמה, שכן לא מצינו פסוק המתיר לו להקריב (רש"י קכ, א ד"ה ומומין, ועיין לעיל טז, א ורש"י ד"ה מה להצד).

ח. טמא – אף הוא פסול לעבודה (גמ' טז, א)¹⁵.

ט. שתוי יין – מותר להקריב בבמה (רמב"ן ויקרא י, ט על פי הספרא, והטעם, מפני שהאיסור נאמר בעבודה הטעונה כהונה בלבד).

הלכות העבודה:

א. סמיכה – בבמת יחיד בעל הקרבן אינו סומך עליו¹⁶.

ב. צפון – אין הקפדה על שחיטת קדשי קדשים (עולה) בצפון המזבח.

9. בזבחי אפרים (יב, א על תוס' ד"ה יום להרצאה) תירץ את הקושיה על פי גרסה "לילה היה" במקום "לוי היה" (כך בילק"ש שמואל רמז קג, ובאחד מכתה"י בויקרא רבה). אבל בפסוקים לא משתמע שהיה זה בלילה, ונראה שגרסה זו היא טעות שנגררה ממאמר סמוך של ר' אבא בר כהנא לגבי קרבנו של גדעון, וכן מוכח במקבילה במדרש תהלים: "ולוי היה שמואל".

10. ראה מסוימת לחידוש זה מהכתוב (שמואל-א ו, טו): "והלויים הורידו את ארון ה'... ואנשי בית שמש העלו עולות ויזבחו זבחים", שמשמע שהלויים לא הקריבו; ויש לפרש לאידך גיסא, שהקפידו שרק הלויים יעסקו בארון.

11. באור שמח (הל' כלי המקדש ג, יא) הוכיח שבבמה מותר לשוערים ולמשוררים להתחלף זה בזה, מהפסוקים בדברי הימים-א טו, טז-כד, בהם מתואר כיצד שוערים ומשוררים שימשו בערבוביה בהעלאת ארון ה' לעיר דוד (עיין במיוחד לרש"י פס' יח). וממילא משמע שכך הדין גם לגבי עבודת כהן בשל לוי ולהיפך, עיין בערכין שם. ברם, יתכן להבדיל בין עבודה בבמה לבין שוער ומשורר לכבוד הארון גרידא, עיין במלבי"ם (פס' יט שם).

12. על פי זה סובר הירושלמי כדעה להלן שבבמה אין הפשט וניתוח, ושמואל אסור זמן כשר בבמה, דלא כתוס' יב, א ד"ה יום להרצאה, והעיר על כך בחיבת הקודש שם.

13. עיין רד"ק על אתר, שמביא את דברי חז"ל (ירושלמי מגילה פ"א ה"א): "אין הבמה ניתרת אלא על ידי נביא", ופירש: "כי שמואל העלה ראשון בבמת יחיד משחרב משכן שילה". אמנם מצאנו הקרבה בבמה קודם לכן, בהבאת הארון לבית שמש (שמואל-א ו, טו). ואולי החידוש של שמואל הוא בהקרבה שלא בפני הארון (וראה במערכה הקודמת והערה 24 שיתכן שהבמה בבית שמש נחשבה כבמת ציבור).

14. יש להעיר על האמור בדברי הימים (א טז, לז-מ), שדוד המלך העמיד לויים

הלכות האכילה והאוכלים:

א. חזה ושוק - בשלמי במת יחיד מתנות אלו שייכות לבעלים, ואינן ניתנות לכהנים (ברייתא קיז,ב וק"ט,א ותוספתא זבחים יג,ו). רש"י מפרש שהדבר נובע מדין התנופה, שאינה אלא "לפני ה'", ופירשו תוס' (קיז,ב ד"ה ואין נוהגין). שמכיוון שהתנופה היא מצוה עיקרית בחזה ובשוק, העדר התנופה מוכיח שאין בהן מצוה מיוחדת לתתם לכהנים (בניגוד להגשה במנחה, שהעדר הגשה אינו מבטל את עצם המנחה). בירושלמי (מגילה פ"א הי"ב) הביאו ראיה לדין זה מכך ששאל המלך אכל את שוק הזבח: "וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול" (שמואל-א ט,כד)²³.

ב. תרומת לחמי תודה - אינה ניתנת לכהנים (ברייתא קיז,ב ותוספתא שם).

ג. עור העולה - שייך לבעלים, ולא לכהנים (תוספתא שם)²⁴. בחסדי דוד מבאר טעמים של דינים אלו, שמאחר שהעבודה לא נעשית על ידי הכהן - אין טעם שיטול חלק בקרבן.

ד. אכילת שיירי מנחה - לדעה שיש מנחה בבמה, הזר קומץ ומקטיר בעצמו (תוספתא מנחות ז,ח), ואוכל את השיירים (גמ' זבחים קא,ב).

ה. הוצאה חוץ למקומו - אין בבמה מקום מוגדר שאסור להוציא ממנו את הקרבן²⁵. ממילא, גם מחשבה להקריב או לאכול במקום מסוים אינה פוסלת (תוספתא יג,ז).

ו. נותר - אסור לאכול את הקרבן לאחר זמנו, ולכן אף מחשבת פיגול פוסלת בו.

ז. טמא - אדם טמא אסור לאכול בקרבן במה, וכן קרבן שנטמא אסור באכילה (תוס' כח,ב ד"ה מסתברא).

ח. איסור אכילה לפני זריקת הדם - גם בבמה "דם מתיר" (ברייתא קכ,א). בתוספתא (יג,ח) נוסף: "ומכשיר", ופירש

ו. הגשה - לדעה שיש מנחה בבמה, אין צורך להגישה אל קרן המזבח.

ז. כלי שרת - אין בבמה כלי שרת. מכל מקום יש בה עבודה של קבלת הדם, והיא נעשית בכלי חול (מקדש דוד סי' ז,ב; חידושי הגרי"ז לדף יג,א; מקור ברוך ח"א סי' ב, במסקנתו).

ח. ריח ניחוח - אין צורך להקריב מתוך כוונה "לשם ריח, לשם ניחוח" (רי"ד). כמו כן, אין מניעה להקטיר אברים שניצלו לפני העלאתם למזבח (המיוחס לר"ש לספרא אחרי מות פרק טז, ובתפארת ישראל פי"ד מ"י הדגיש שהדבר מותר לכתחילה)²⁰.

ט. לילה - בגמ' מובאת מחלוקת בין רב לשמואל, האם שחיטת לילה כשרה בבמת יחיד²¹. הגמ' מבארת שהמחלוקת סובבת סביב מעשהו של שאול (שמואל-א יד,לב-לה), אשר הקים מזבח והורה לעם לשחוט שם, שיש בו סתירה לכאורה: מחד "גולו אלי היום אבן גדולה", ומאידך "ויגישו כל העם איש שורו בידו הלילה וישחטו שם". לדעה אחת השחיטה בבמה אסורה ביום, ומה שנשחט בלילה היו בהמות של חולין. לדעה שניה השחיטה בבמת יחיד מותרת בלילה, ומה שנשחט ביום הוא בהמות שהוקדשו מתחילה לצורך הקרבה בבמה גדולה, ולפיכך דינם להקרב ביום²².

הסברה המכשירה צריכה ביאור, מה המקור בתורה להיתר זה? אדרבה, הפסוק: "ביום זבחכם יאכל וממחרת" (ויקרא יט,ו), שהוא המקור לכך ששחיטת הקדשים תהא ביום (מגילה כ,ב), עוסק באיסור נותר, שקיים גם בבמה! במשך חכמה (ויקרא ז,לח) דייק כשיטה זו מן הפסוק: "ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני". פסוק זה מלמד (במגילה שם) שכל העבודות תיעשנה ביום, וניתן לשמוע ממנו שמשעת הכניסה לארץ וההיתר בבמה יוכלו להקריב גם בלילה.

למשכן - חובה להקריבם בבמה גדולה דווקא. כמה תירוצים נאמרו בדבר: שאול היקל לעבור על עשה כדי למנוע מהעם לחטוא באכילה על הדם (תוספת קדושה); מותר להקריב בבמה קטנה, אם יביא לאחר מכן קרבן חלופי לבמה הגדולה (טהרת הקודש); מותר להקריב בבמה קטנה, אם ינהוג בקרבן ככל דיני במה גדולה, וכך נהג שאול (עולת שלמה).

23. בירושלמי שם ובבבלי בעבודה זרה כה,א נחלקו אמוראים בפירוש "העליה", ולדעת ר' יוחנן הכוונה לאליה. הדבר מעורר קושי, שכן האליה היא חלק מן האימורים הקרבים על גבי המזבח, ולא מצינו שבבמת יחיד הדין שונה! לפיכך כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרעט), שלדעה זו היה זה בשר חולין, ו"כי הוא יברך הזבח" הוא ברכת הנהנין.

24. נראה שדין זה מתאים לדעה לעיל שיש הפשט וניתוח (ובדוחק אולי אפשר לומר שלדעה שאין הפשט וניתוח הפירוש שאין חיוב להפשיט, אבל מותר לעשות כן, ואז העור לבעלים).

25. הדגש אינו על כך שהמקום לא נתקדש, אלא שאין לו תחום מוגדר. כן כתב רש"י זבחים יד,א ד"ה שכן נוהג בבמה: "תאמר בחוץ למקומו דלא, שאין מחיצה בבמה, וכל הבקעה מקומו עד סוף העולם". וכן נא, ד"ה וכי דנין: "שכולו יוצא הוא, שאין שם קלעים אלא על פני השדה". נראה מלשונו שהדבר נלמד מויקרא יז,ה: "אשר הם זבחים על פני השדה".

איננה דבר הנידר ונידב (עיין רש"י סוטה טו,ב ד"ה איסי בן יהודה ותוס' שם טז,א ד"ה לרבות). בעולת שלמה קיז,ב כתב בדעת תוס' כאן שמנחת סוטה היא דבר הנידב, שכן הדבר תלוי ברצון הבעל; ועדיין תמוה, כיצד ניתן להקריבה בבמה בהעדר עפר מקרקע המשכן). מאידך, הוכיח בטהרת הקודש מלשון הרמב"ם בפירושו למשנתנו שהכוונה לשלמים, שכן כתב: "ואמר בתנופה: תנופה לפני ה', ואמר במנחה: והגישה אל המזבח", הרי שהתנופה אינה במנחה! ויש להוסיף, שהפסוק "תנופה לפני ה'" נאמר בתורה מספר פעמים (כגון בשמות כט,כד), ורובם בשלמים, ולא מצינו לשון זו במנחה. בגמ' קיט,ב למדו את הדין שאין תנופה בבמה מהפסוק: "והניף הכהן לפני ה'", ולא מצינו פסוק בלשון זו, ובתורה אור ציין לויקרא יט,ו: "להניף תנופה לפני ה'", האמור בשלמים.

20. מרש"י קיג,א ד"ה ריח ניחוח לא ברור לגמרי האם כוונתו לפירוש הראשון או השני.

21. בגרסה לפנינו "חד אמר וחד אמר", אבל רש"י גורס שרב הוא המכשיר ושמואל הפוסל, ואילו תוס' בחולין (פא,א ד"ה יום) גורסים להיפך. בירושלמי במגילה פ"א ה"א ר' אלעזר נוקט שלילה פסול (ויישב לפי זה את סתירת הפסוקים (הלן), ור' יוחנן הודה לו. לפי גרסת רש"י, יתכן שרב ור' יוחנן חלוקים לשיטתם בדין הפשט וניתוח בבמה, וכן מצינו בירושלמי (שם הי"ב) שר' אלעזר סובר שעור העולה בבמה ניתן לבעלים, כלומר שיש הפשט, וראה הערה 24.

22. רבים הקשו על תירוצו זה, מן המשנה (קיב,ב) האומרת שקדשים שהוקדשו

ושחטתם בזה ואכלתם, ולא תחטאו לה' לאכול אל הדם" (שמואל-א יד, לג-לד), ופירש רש"י שהיו אוכלים קדשים בעוד הדם במזרק.

בחסדי דוד ש"מתיר" הוא לאכילה ו"מכשיר" להקרבה²⁶. כך מצינו במעשה שאול המלך המובא בגמ' בסמוך: "גולו אלי היום אבן גדולה... הגישו אלי איש שורו ואיש שיהו

מערכה שח. קדשי במה קטנה שהובאו לגדולה (קיט,ב-קכ,א)

בעינן, הואיל ולבמה קטנה אקדשינהו. מכלל דקודשי במה גדולה אי אקריבינהו בבמה קטנה - בעינן מחיצת דמים³.

לכאורה דעה זו, התולה את דיני הקרבן בהקדשתו, מעוררת תמיהה: הרי הבמה הגדולה נקראת "לפני ה'", וכל הדינים שמפורטים בה הם חובה בקרבן הבא לפני ה', ולכן אינם בבמה קטנה, כפי שהגמ' לומדת לגבי כל ההבדלים בין הבמות. אם כן, לכאורה הדינים הללו נדרשים בכל קרבן שיבוא לבמה גדולה, ומה בכך שחשב להביא את הקרבן בבמה קטנה? ולאידך גיסא, אם הגורם המחייב כהונה וקידוש ידים ורגלים הוא העבודה לפני ה', וכי מפני שהקדיש את קרבנו תחילה לבמה גדולה יהפוך גם את הבמה הקטנה ל"לפני ה'", ויעשה אותה כעין במה גדולה?

נראה שלפי דעה זו, שתי האפשרויות הללו, של במה גדולה וקטנה, אינן חלוקות בקדושת המקום, אלא בקדושת הקרבן: בזמן היתר הבמות הציעה התורה שתי אפשרויות של קרבן: האחת באופן מובחר ככל הלכותיו, והשניה באופן פשוט ובסיסי. הדינים המיוחדים לבמה גדולה אינם תוצאה של קדושת המקום, אלא של החלטת האדם להביא את קרבנו באופן המובחר ביותר. ומכיוון שאלו שני סוגי קרבנות השונים במהותם, הקדשת האדם היא הקובעת את חיובו.

עם זאת, מלשונו של רמי בר חמא (בלשון הראשונה: "לא שנו אלא בקדשי במה קטנה והקריבום בבמה קטנה", ובלשון השנייה: "לא שנו אלא בקדשי במה גדולה והקריבן בבמה גדולה") משמע שרק הצטרפות של שני התנאים יוצרת דין של במה קטנה (בלשון הראשונה) או של במה גדולה (בלשון השנייה). לפי זה, נראה ששתי הלשונויות חלוקות בשאלה מהו הדין הסתמי ומהו הדין החריג והמיוחד: ללישנא קמא בסתמא יש לנהוג כהלכות במה גדולה, אלא אם כן הן ההקדשה היתה לקטנה ואף המעשה היה בה; וללישנא בתרא בסתמא יש לנהוג כהלכות במה קטנה, אלא אם כן ההקדשה והמעשה היו בגדולה (ולא כדברי בעל מקדש דוד, שלישינא קמא הולכת רק לפי המעשה ולישנא בתרא רק לפי ההקדשה).

בגמ' להלן (קכ,א) מובאת דעת רב⁴ ששחיטת לילה כשרה בבמה קטנה, והגמ' אומרת בדעתו שקרבנות שהוקדשו

המשנה (קיב,ב-קיג,א) מפרטת את ההבדלים בין במה גדולה (במת ציבור) לבמה קטנה (במת יחיד), כפי שנתבארו במערכה הקודמת. הסוגיה כאן עוסקת בשאלה, מה דינם של קרבנות שנועדו מלכתחילה להיקרב בבמה קטנה ולאחר מכן הובאו לגדולה: האם דינם כקדשים הנעשים בבמה גדולה? בגמרא מובאת מחלוקת אמוראים בעניין זה, וביניהם רמי בר חמא, שיש שתי לשונות בגמרא לגבי שיטתו, ואף גירסאות שונות בראשונים. יש לברר את הדעות השונות וטעמיהן ומסקנת הסוגיה.

דברי רמי בר חמא - גירסת הגמרא לפנינו

לפי נוסח הגמרא בדפוסים, אמר רמי בר חמא (בלשון הראשונה): "לא שנו אלא בקדשי במה קטנה והקריבום בבמה קטנה, אבל בקדשי במה קטנה דקריבינהו בבמה גדולה - יש חיצוי", כלומר: מה שנאמר במשנה, שבבמה קטנה אין דין "מחיצה לדמים" והבחנה בין חציו העליון של המזבח לחציו התחתון - לא נאמר אלא בקרבן שקרב בבמה קטנה, אבל קרבן שהוקדש להקרבה בבמה קטנה וקרב בבמה גדולה - נוהגים בו כל דיני במה גדולה².

לפי הלשון השנייה ("איכא דאמרי") אמר רמי בר חמא: "לא שנו אלא בקדשי במה גדולה והקריבום בבמה גדולה, אבל בקדשי במה קטנה, אף על גב דקריבינהו בבמה גדולה - אין חיצוי". לפי לשון זו רמי בר חמא בא לסייג את מה שנאמר במשנה שבבמה גדולה יש דין חיצוי, ולדעתו קדשי במה קטנה שהוקדשו בגדולה - אין בהם חיצוי.

בעל מקדש דוד (סי' כג) מסביר ששתי הלשונויות נחלקו במה תלויים הבדלי הדינים בין במה גדולה לבמה קטנה. לפי הלשון הראשונה - הכל תלוי במקום ההקרבה, ואילו לפי הלשון השנייה - הכל תלוי בקדשים, ומה שהוקדש לבמה קטנה, אף על פי שלבסוף הוקרב בגדולה - דינו כבמה קטנה. על פי זה נראה שבמקרה ההפוך, שקדשי במה גדולה הובאו לקטנה, לפי לישנא קמא יקרבו כבמה קטנה, ולפי לישנא בתרא - כבמה גדולה. אכן, כך גורס הפירוש המיוחדס לרבנו חננאל, לפי הסברה שההקדשה קובעת: "לא שנו דבעינן סמיכה ושחיטת צפון... וחיצוי אלא בקדשי במה גדולה שהקדיש בבמה גדולה, אבל קודשי במה קטנה - לא

הדינים בהם יש הבדל בין במה גדולה לבמה קטנה, ודין "חיצוי" הוא רק דוגמא לדבר. כך עולה גם מדברי רבה, המקשה על רמי בר חמא מברייתא העוסקת בתנופה.

3. אלא שזו גרסתו בלישנא קמא בגמ', ואילו בלישנא בתרא גרס כרש"י להלן.

4. כך לפי גרסת רש"י שם, וראה במערכה הקודמת הערה 21.

26. אולי ניתן לפרש אחרת, על הכשרת הנזיר בגילוח, לדעה שיש נזירות בבמה.

1. ראה להלן דיון האם מדובר בקרבן שרק הוקדש לבמה קטנה, או שגם נשחט בה.

2. בפירוש המיוחדס לרבנו חננאל מפורש שכוונת רמי בר חמא היא גם לשאר